

Kevin Dutton

ÎNȚELEPCIUNEA PSIHOPAȚILOR

*Din experiența de viață a sfîntilor,
spionilor și criminalilor în serie*

Traducere din limba engleză de:
Anne-Marie Păcurar

CUPRINS

Prefață	9
1. Ascensiunea scorpionului	17
2. Adevărul psihopat, în picioare, vă rog!	47
3. <i>Carpe Noctem</i>	83
4. Înțelepciunea psihopăților	107
5. Preschimbă-mă în psihopat	137
6. Cele șapte câștiguri mortale	167
7. Supernormalitatea mentală	191
Note	225
Mulțumiri	263
Index alfabetic	267

1

Ascensiunea scorpionului

Rareori măreția și bunătatea se întâlnesc în același om.

— Winston Churchill

Un scorpion și o broască stăteau pe malul unui râu, amândoi dorind să ajungă pe malul celălalt.

— Bună ziua, domnule Broscoi! zise scorpionul, dintre bețele de stuf. Sunteți amabil să mă transportați și pe mine în spinare până pe malul celălalt? Am niște treburi importante de rezolvat acolo și nu pot înnota împotriva curentului puternic.

Broasca, suspicioasă, zise:

— Domnule Scorpion, apreciez faptul că aveți treburi importante de rezolvat pe malul celălalt, dar hai să ne gândim puțin la solicitarea dumneavoastră. Sunteți scorpion și aveți un ac mare în vârful cozii. După cum vă știu, imediat ce am să vă iau în spinare, o să mă înțepați.

Scorpionul, anticipând obiecțiile broaștei, adăugă:

— Dragul meu domn Broscoi, rezervele dumitale sunt perfect rezonabile, dar îți dai seama că nu este deloc în interesul meu să te înțep. Chiar trebuie să traversez râul și îți dau cuvântul că nu îți se va întâmpla nimic.

Deși încă neîncrezătoare, broasca se lăsa convinsă în cele din urmă de argumentele scorpionului și îi permite dibaciului artropod să se cațere în spinarea ei; apoi, fără să stea pe gânduri, sări în apă.

La început, totul a mers conform planului, dar când erau pe la jumătatea drumului, broasca simți o durere ascuțită în spate și, cu coada ochiului, văzu cum scorpionul își retrăgea acul în teacă.

O amorțeală letală începu să îi cuprindă picioarele.

— Nebunule! orăcăi broasca. Ai zis că trebuie să ajungi pe malul celălalt cu afaceri, iar acum o să murim amândoi!

Scorpionul se strâmbă și se foi pe spinarea broăștei, care se îneca.

— Domnule Broscoi, spuse el pe un ton firesc, dumneata însuți ai spus că sunt un scorpion. Era în firea mea să te înțep.

Și scorpionul, și broasca dispărură în apele întunecate și noroioase ale râului și niciunul dintre ei nu a mai fost văzut vreodată.

Consecințe

În timpul procesului său din 1980, John Wayne Gacy a declarat, ofțând, că singurul lucru de care se face vinovat este „administrarea unui cimitir fără licență”.

Era un cimitir în toată regula. Între anii 1972 și 1978, Gacy a violat și ucis cel puțin treizeci și trei de tineri și adolescenți, de aproximativ optsprezece ani, apoi i-a îngropat în spațiul auxiliar de sub casă. Una dintre victimele sale, Robert Donnelly, a supraviețuit „atențiilor” lui Gacy, dar a fost torturat cu atâtă cruzime de temnicerul său încât, în timpul chinurilor îndurate, l-a implorat în repetate rânduri pe acesta să „termine odată” și să îl omoare.

Gacy a replicat, amuzat: „Ajung și acolo.”

Am ținut în palmă creierul lui John Wayne Gacy, după execuția sa prin injecție letală, în 1994. Doctorul Helen Morrison, martor al apărării la proces și expert mondial în materie de criminali în serie, a asistat la autopsia acestuia, într-un spital din Chicago. Ulterior, a pornit spre casă cu creierul lui Gacy legânându-se într-un borcan de sticlă, pe bancheta din dreapta a Buick-ului său. Voia să afle dacă vreo leziune, tumoră sau altă maladie îl făcea să fie diferit în vreun fel de celealte creiere, ale oamenilor normali.

Testele nu au relevat nimic neobișnuit.

Cățiva ani mai târziu, la o cafea, în biroul ei din Chicago, am discutat cu Helen Morrison despre constataările sale. Ce aflase?... Nimic.

Am întrebat-o dacă asta presupune cumva că, teoretic, în sinea noastră toți suntem psihopați? Că în fiecare dintre noi se află dorința de a viola, omori și ucide? Dacă nu există nicio diferență între creierul

meu și cel al lui John Wayne Gacy, atunci în ce constă efectiv diferența dintre noi?

Morrison a ezitat puțin, apoi a rostit unul dintre cele mai fundamentale adevăruri ale neuroștiinței.

„Un creier mort este foarte diferit de unul viu. La exterior, creierele sunt foarte asemănătoare, dar funcționează total diferit. Contează ce se întâmplă când lumina este aprinsă, nu când este stinsă. Gacy a fost unul dintre cazurile extreme, aşa că m-am întrebat dacă a mai existat și altceva care să-i provoace acțiunile: răni, leziuni ale creierului sau vreo anomalie anatomică; dar nu am observat nimic de genul acesta. Era perfect normal, ceea ce demonstrează doar cât de complex și de impenetrabil este câteodată creierul, cât de bine își păstrează secretele și cum diferențele de educație sau experiențele aleatorii pot declanșa schimbări subtile în circuitele interne și în reacțiile chimice, generând, în timp, adevărate mișcări tectonice la nivelul comportamentului.”

Cuvintele lui Morrison despre lumini și mișcări tectonice în plan comportamental mi-au adus aminte de zvonurile pe care le-am auzit despre Robert Hare, profesor de psihologie la Universitatea British Columbia, unul dintre cele mai proeminente autorități în materie de psihopați. În anii 1990, Hare a trimis un articol documentar unei publicații academice. Lucrarea includea electroencefalogrammele (EEG) unor psihopați, dar și ale unor non-psihopați, înregistrate în timpul unor exerciții lexicale. Hare și echipa lui de coautori au arătat voluntarilor mai multe șiruri de litere, urmând ca aceștia să răspundă în cel mai scurt timp dacă șirurile de litere alcătuiau sau nu cuvinte.

Ceea ce au aflat a fost de-a dreptul uimitor. Participanții normali au identificat cuvintele cu încărcătură emoțională, cum ar fi „c-a-n-c-e-r” sau „v-i-o-l”, mult mai repede decât cuvintele neutre precum „c-o-p-a-c” ori „f-a-r-f-u-r-i-e”, spre deosebire de psihopați, pentru care emoția nu era deloc relevantă.

Publicația a respins articolul, nu din cauza concluziilor, se pare, ci din cauza unui aspect și mai ieșit din comun. Revizorii materialului au considerat că electroencefalogrammele păreau atât de anormale, încât nu puteau apartine unor persoane reale. Și totuși, aparțineau.

În urma discuției mele de la Chicago cu Morrison, și intrigat fiind de misterele și enigmele minților psihopatici, de recalcitranța neurală

în general, l-am vizitat pe Hare, în Vancouver. Erau zvonurile întemeiate? L-am întrebat: „Chiar a respins publicația articoului? Dacă da, ce s-a întâmplat de fapt?”

Au ieșit la iveală o mulțime de lucruri.

„Există patru tipuri de unde cerebrale”, mi-a răspuns el, „undele beta, care apar când suntem în stare de alertă, undele alfa și teta, precum și undele delta, care apar când dormim adânc. Acestea reflectă fluctuațiile activității electrice din creier în anumite momente. La oamenii normali, undele teta sunt asociate stărilor de somnolență, meditative sau somnului. Cu toate acestea, la psihopați ele apar în starea normală de trezie, ba, uneori, chiar și în condiții de excitare...”

Pentru psihopați, limbajul se limitează doar la cuvinte lipsite de orice încărcătură emoțională. Un psihopat ar putea spune ceva de genul «Te iubesc»; în realitate, însă, cuvintele ar avea aceeași însemnatate pentru el ca acelea din aserțiunea «O cafea, te rog»... Acesta este unul dintre motivele pentru care psihopații sunt atât de indiferenți, calmi și stăpâni pe sine în condiții de pericol extrem, explicând de ce sunt atât de motivați de recompense și de ce își asumă riscuri. Pur și simplu pentru că creierul lor este mai puțin «încins» decât al celorlalți.”

M-am gândit din nou la Gacy și la ceea ce aflasem de la doctorul Morrison.

Perfect normal la exterior (Gacy era un personaj marcant al comunității sale locale, fiind chiar fotografiat alături de Prima Doamnă, Rosalynn Carter, cu ocazia unui eveniment), el și-a camuflat scorpiونul lăuntric într-o mantie dezarmantă de şarm.

Dar era în firea lui să înțepe, chiar cu riscul de a se scufunda.

„Pupați-mă în...”, a proferat el, în timp ce intra în camera morții.

Judecând după mers

Fabrizio Rossi, în vîrstă de 35 de ani, fost spălător de geamuri, avusese dintotdeauna o pasiune pentru crime. În cele din urmă, crima a devenit principala lui îndeletnicire, din care își câștigă traiul de zi cu zi.

Într-o zi de primăvară, pe când ne plimbam deloc în largul nostru prin dormitorul lui John Wayne Gacy, l-am întrebat ce părere are, ce

găsim atât de irezistibil la psihopați? De ce ne fascinează în asemenea măsură?

Cu siguranță nu i se punea pentru prima dată această întrebare.

„Cred că principalul lucru legat de psihopați este că, pe de o parte, sunt atât de naturali, atât de asemănători nouă, dar pe de altă parte, sunt atât de diferiți”, mi-a răspuns Rossi. „Vreau să spun, Gacy obișnuia să se costumeze în clown și să participe la petreceri pentru copii... Cam asta e treaba cu psihopații. La suprafață par atât de normali, dar dacă răzuiești puțin suprafața și arunci o privire în spațiul auxiliar de sub casă (ca în cazul nostru), cine știe ce mai găsești.”

Nu ne aflam, firește, în dormitorul original al lui Gacy, ci într-o copie în mărime naturală a acestuia, expusă în ceea ce s-ar putea numi cel mai înfiorător muzeu din lume: Muzeul Criminalilor în Serie, din Florența. El este situat pe Via Cavour, o străduță prosperă, aflată la mică distanță de Dom, iar Fabrizio Rossi îi este custode.

Muzeului îi merge bine. Si de ce n-ar fi aşa? Îi găsești pe toți aco-lo, dacă te preocupă subiectul, toți, începând cu Jack Spintecătorul și Jeffrey Dahmer, și continuând cu Charles Manson și Ted Bundy.

Bundy este un caz interesant, îi spun lui Rossi. Un exponent sinis-tru al puterilor ascunse ale psihopaților, o promisiune sumbră a faptului că, dacă te uiți mai insistenț în spațiul acela de sub casă, s-ar putea să găsești mult mai mult decât câteva secrete întunecate.

Pare cel puțin surprins.

„Dar Bundy este unul dintre cei mai cunoscuți criminali în serie din lume”, îmi spune. „Este cea mai mare atracție a muzeului. Mai poate exista și altceva legat de el, în afară de bine știutele secrete întunecate?”

Da, mai poate exista. În 2009, la douăzeci de ani după execuția acestuia în Închisoarea de Stat din Florida (la ora la care Bundy era condus spre scaunul electric, posturile de radio locale somau ascultăto-rii să debranșeze toate obiectele de uz casnic, pentru ca sursele de energie din penitenciar să poată funcționa la maximum), psihologul Angela Book și colegii ei de la Universitatea Brock, din Canada, au decis să analizeze declarațiile glacialului criminal în serie american. În timpul interviului, Bundy, care a decapitat treizeci și cinci de femei în răstimp de patru ani, la mijlocul anilor 1970, susținea, arborând zâmbetul

băiețesc specific american, că putea să identifice victimă „potrivită” pur și simplu după mers.

„Sunt cel mai insensibil nemernic de pe fața pământului”, a declarat Bundy, și nimenei nu l-ar fi putut contrazice. Dar ar putea fi el considerat și unul dintre cei mai cruci, s-a întrebat Book?

Pentru a afla răspunsul, a organizat un experiment simplu. Mai întâi, a distribuit unui număr de patruzeci și șapte de studenți, de gen masculin, chestionarul de autoevaluare a psihopatiei de către subiect, SRPS¹, un instrument special conceput pentru a evalua trăsăturile psihopatic ale populației obișnuite, nu ale celor din închisori sau spitale. Apoi, pe baza rezultatelor, i-a împărțit în două categorii: cei cu scoruri mari și cei cu scoruri mici.

În următoarea etapă, a înregistrat mersul a doisprezece noi participanți în timp ce se deplasau pe corridor, dintr-o cameră în alta, unde completau un chestionar demografic standard. Chestionarul includea 2 itemi: (1) Ați fost persecuți în trecut (da sau nu)? (2) Dacă da, de câte ori?

La final, Book a prezentat cele douăsprezece segmente înregistrate celor patruzeci și șapte de participanți inițiali și le-a dat următoarea sarcină: pe o scară de la 1 la 10, să acorde calificative care să reflecte gradul de vulnerabilitate al noilor participanți.

Logica era foarte simplă. Dacă afirmația lui Bundy se verifica, și el chiar era capabil să simtă slăbiciunile potențialelor victime doar urmărindu-le mersul, atunci Book a presupus că cei cu scoruri mari la SRPS vor evalua mai bine vulnerabilitatea celor doisprezece, decât cei cu scoruri mai mici.

Rezultatul a fost cel așteptat. Ba, mai mult decât atât, când Book a repetat experimentul cu psihopatiile diagnosticați clinic dintr-o închișoare de maximă securitate, a mai aflat ceva: dacă studenții cu trăsături „psihopatic” care obținuseră scoruri mari în primul experiment avuaseră rezultate bune la identificarea vulnerabilităților, psihopatiile clinici au fost mult mai exacți. Aceștia au declarat că motivul principal era, efectiv, modul în care mergeau acele persoane. Asemenea lui Bundy, și ei știau exact ce căuta.

¹ În limba engleză în original, Self-Report Psychopathy Scale. (n.trad.)

Bărbatul care se holba la haine

Rezultatele obținute de Angela Book sunt demne de luat în seamă; ele se înscriu în seria tot mai mare de studii care au început să prezinte psihopatul într-o lumină nouă și complexă: o lumină diferită de umbrele lugubre aruncate de titlurile ziarelor și de scenariștii de la Hollywood. E drept, concluziile sunt greu de acceptat, atât în acest colț neleguit al Florenței, cât și în întreaga lume. Dar cu toții avem nevoie de o doză sănătoasă de scepticism.

„Vrei să spui”, zise Rossi cu neîncredere, „că nu e neapărat o nenorocire să fii psihopat?”

„Nu numai”, am replicat, „sunt și cazuri în care poate fi chiar un lucher bun. Uneori, psihopat fiind, poți avea un avantaj asupra celorlați.”

Fostul spălător de greamuri nu părea deloc convins și, uitându-mă în jur, era lesne de înțeles de ce. Bundy și Gacy nu erau chiar cele mai bune exemple în situația de față, cu atât mai mult cu cât nenumărați alții, din aceeași plămadă, veneau din urmă și îngroșau rândurile. Era cu siguranță dificil să descoperi părțile pozitive în aceste condiții. Însă Muzeul Criminalilor în Serie nu dezvăluie perspectiva de ansamblu, nu, nici pe departe. Așa cum Helen Morrison a afirmat, soarta unui psihopat depinde de o serie de factori, ce includ materialul genetic, familia, educația, inteligența, oportunitățile și modul în care toate acestea interacționează.

Jim Kouri, vicepreședintele Asociației Naționale a Șefilor de Poliție din Statele Unite, susține o ipoteză similară. Unele trăsături comune ale criminalilor în serie psihopăți – simț exacerbat al propriei persoane, persuasiune, șarm superficial, cruzime, lipsa remușcărilor și manipularea altora – se regăsesc și la politicieni sau lideri mondiali.

Cu alte cuvinte, la persoane care nu se ascund de poliție, ci candidatează pentru funcții înalte. Un astfel de profil, menționează Kouri, le permite celor din această categorie să facă *ce vor, când vor*, netulburăți de consecințele sociale, legale sau morale ale propriilor acțiuni.

Dacă te naști sub o stea norocoasă, de exemplu, și exerciți o putere nemaipomenită asupra minții umane, precum luna asupra mării, chiar dacă ordoni cu nonșalanță genocidul a 100 000 de kurzi, poți obține ulterior considerația perversă chiar și a celor mai înverșunați detractori ai tăi.

„Nu te teme, doctore”, a strigat Saddam Hussein pe eșafod, înainte de execuție, „asta e o treabă pentru bărbați.”

În cazul în care ai fi o persoană violentă și perfidă, asemeni lui Robert Maudsley, cel care a inspirat personajul „Hannibal Lecter”, și-ai putea cu ușurință ademeni colegul de închisoare în celulă, pentru ca mai apoi să îi spargi capul cu ciocanul și să-i guști creierul cu lingura, cu aceeași degajare cu care ai înghițit un ou fierb. Maudsley se află în carceră solitară de peste treizeci de ani, într-o cușcă blindată, undeva în subsolul Penitenciarului Wakefield din Anglia.

Dar dacă, în schimb, ai fi un neurochirurg excelent, foarte stăpân pe tine însuți în condiții de presiune, cum este James Geraghty, ai putea să îți încerci norocul într-un domeniu complet diferit, cum ar fi medicina secolului douăzeci și unu, unde rafalele riscului suflă cu o putere de peste o sută de mile pe oră, iar oxigenul este extrem de rarefiat.

„Nu simt deloc compasiune pentru cei pe care îi operez”, îmi mărturisește acesta din urmă. „Este un lux pe care, pur și simplu, nu mi-l permit. În sala de operații renasc precum o mașină rece și fără inimă, sunt una cu bisturiul, burghiu sau ferăstrăul. Când te eliberezi de toate și păcălești moartea, dincolo de granița de zăpadă a creierului, sentimentele nu-și au locul. Emoția este o entropie cât se poate de contraproductivă. De-a lungul anilor, am vânat-o până la stârpire”.

Geraghty este unul dintre cei mai buni neurochirurgi din Marea Britanie și, cu toate că, pe de o parte, cuvintele lui m-au înfiorat, pe de altă parte, ele au o logică imbatabilă. Adânc, în cotoanele cele mai periculoase ale creierului, pândește psihopatul – prădător singuratic și necruțător, specie solitară care, ocazional, poate exercita o forță de atracție mortală. Nici nu rostești bine cuvântul, și imagini cu criminali în serie, violatori, nebuni și teroriști solitari încep să se furișeze pe casa scărilor minții.

Și totuși, dacă v-aș prezenta o altă imagine? Dacă v-aș spune că un piroman care dă foc casei voastre poate fi, într-un univers paralel, eroul care înfruntă scândurile arzând și flăcările pentru a vă salva pe voi și pe cei dragi vouă? Sau că puștiul cu un cuțit în mâna, ascuns în ungherul întunecat al unei săli de cinema, va mănuia în viitor un alt tip de cuțit, într-o altă sală, dar de operații?

Astfel de afirmații sunt greu de acceptat, dar sunt totuși adevărate. Psihopații sunt neînfricăți, încrezători, carismatici, nemiloși și foarte concentrați; și, în ciuda convingerii majorității, nu sunt în mod necesar violenți. Dacă vi se pare că spusele noastre sună bine, nu vă înșelați deloc. După cum am văzut, totul depinde de ceea ce se ascunde în străfundurile sertarelor personalității fiecărui. În niciun caz nu putem spune că problema este clară, adică ești sau nu psihopat. Există multe alte zone interne și externe ale acestei tulburări, asemănătoare traseelor subterane ale metroului. Așa cum vom vedea în Capitolul 2, există un spectru al psihopatiei, în cadrul căruia fiecare dintre noi își are locul și unde doar un mic segment de rezidenți permanenți locuiesc în „centrul orașului”.

Un individ, spre exemplu, poate fi extrem de calm în condiții de presiune, dar în același timp să fie la fel de empathic precum o avalanșă (vom întâlni câteva exemple în paginile ce urmează); cu toate acestea, se prea poate că el să nu fie nici violent, nici antisocial sau fără conștiință. Poți prezenta la un nivel ridicat unul sau două atribute psihopatic și să te clasezi undeva mai sus pe scala spectrului psihopathic. Cu toate acestea, e foarte posibil să nu te apropie deloc de zona periculoasă a unui individ care are valori mari la toate trăsăturile.

Așa cum nu există o linie clară de demarcare între cineva care joacă golf de placere, în weekend, și, să zicem, Tiger Woods, nici granița dintre cei care „le au pe toate”, clasa super-psihopatilor, și cei care doar „psihopatizează”, nu este bine definită. Gândiți-vă la aceste trăsături psihopatiche ca la butoanele și canalele unei console audio, dintr-un studio de înregistrări. Dacă le fixezi pe toate la maxim, rezultă o muzică inutilizabilă. Dar dacă dozezi sunetele, unele canale mai sus, altele mai jos – cum ar fi curajul, concentrarea, lipsa empatiei, ascuțimea mintii – atunci poți obține un chirurg cu o treaptă deasupra tuturor celorlați.

Chirurgia este doar un exemplu în care „talentul” psihopathic poate constitui un avantaj. Mai sunt și alte domenii, cum ar fi forțele de aplicare a legii, de exemplu. În 2009, la scurt timp după ce Angela Book și-a publicat rezultatele studiului, am decis să îmi încerc și eu norocul. Dacă, așa cum a descoperit ea, psihopății chiar sunt mai buni în a identifica vulnerabilitățile, atunci trebuie să existe modalități, soluții pentru ca aceste „talente” să fie transformate în avantaje

pentru societate, în loc să fie eliminate. Inspirația mi-a venit când m-am întâlnit cu un prieten în aeroport. Cu toții devenim un pic paranoici când trecem prin vamă, m-am gândit, chiar și atunci când suntem în perfectă regulă. Imaginea-vă cum ar fi dacă am avea într-adevăr ceva de ascuns.

Treizeci de studenți au participat la experimentul meu: jumătate dintre ei cu scoruri mari la chestionarul de autoevaluare a psihopatiei (SRPS), iar ceilalți cu rezultate mai mici. De asemenea, mai erau și cinci „asociați”. Sarcina studenților era foarte ușoară. Ei trebuiau să stea într-o sală de clasă și să observe mișcările „asociaților”, pe măsură ce aceștia intrau pe o ușă și ieșeau pe alta, traversând o mică scenă. Însă mai aveau ceva de făcut: să identifice care dintre cei cinci era „vinovat” care ascundea o batistă roșie.

Ca să ridic și mai mult miza, asociatul „vinovat” a primit £100. Astfel, dacă juriul reușea să-l identifice corect și, în urma numărării voturilor, cel cu batista roșie ieșea pe primul loc, atunci trebuia să dea banii înapoi. Dacă scăpa neidentificat și suspiciunea cădea pe unul dintre ceilalți „asociați”, „vinovatul” era recompensat și păstra cei £100.

Nervii erau întinși la maxim când asociații au intrat în încăpere. Care dintre studenți va fi cel mai bun „ofițer vamal”? Oare instinctele de prădător ale psihopăților se vor dovedi demne de încredere? Sau simțul lor de a detecta vulnerabilitatea va dezamăgi?

Rezultatele au fost extraordinare: peste 70% dintre cei cu scoruri mari la SRPS l-au detectat pe bărbatul cu batista roșie, comparativ cu 30% dintre cei cu scoruri mici.

Se prea poate ca lipsa slăbiciunilor să fie un instrument din trusa de unelte a unui criminal; dar la fel de bine îți poate fi un ajutor neprețuit dacă lucrezi într-un aeroport, de exemplu.

Detectorul de psihopati

În 2003, Reid Meloy, profesor de psihiatrie la Universitatea din California, San Diego, Școala de Medicină, a realizat un experiment care aborda o altă fațetă a experimentului cu batista roșie. Se spune că psihopății tradiționali au un al șaselea simț pentru a detecta